

Skifte.

På 1830-talet var det skifte. Det var litet olika i olika byar. Förut hade de åker om åker och äng om äng och gemensamt mullbete. Det kallades fälad. Det säger vi ännu.

Här var fem gårdar i Viggarrum. Det är det ännu. De låg tätt upp till varandra. Vårt ställe fick brytas ut. Så var här lantmätare på plats och skiftade åker, så att vart ställe fick åker i ett skifte. Vi fick enskifte på 59 tunnland.

Så ligger den stora Fjällmossen mitt i alltihopa. Det är flera byar, som har del i den, Viggarrum, Buus och Ellerstorp i vår socken, Brännestad och Abulaberga i Huaröd. Den mossen är det inte meningen att stängsla, men var och en har sitt tunnland. Det står en rörsten vid änden, och så är det raka linjer. Mossen duger inte till annat än att skära torv. Man skär med vassa järn. Det göra vi än. Vi skar mera förr. Då hade vi ju sättugnarna.

När kreaturen släpptes i maj, fick de gå gemensamt på fäladerna. Det var besvärligt. Kreaturen kunde gå halva mil. Det var inte stängt, och socknarna hade sina fäladsmarker intill varandra. När de i skiftet skulle dela upp fäladsmarkerna, var det besvärligt. "Vi ha bett våra djur ända till den stenen," sade de i Huaröd. Viggarrum hade betat sina ända till Klockekille och Holkakillorna. Så ville Huaröd ha det ända dit och Långaröd dit. Viggarrum sade: "Vi sku till Hulkakillorna." Holkakillorna var

Luf59.

var stora bokestockar, där det stod vatten. till kreatur. Den ene holken stod på en sten. Därunder skulle det vara en springa, och dit visste man, att Långaröd skulle gå. En fick kläs naken och känna efter med tårna, om springan var där. Och där var en springa. Så kunde man bevisa, att dit gick Viggarrum. Sedan mättes där rätt från Holkakillorna till Klockekille.

För många år sedan var här varg. Min mor var född 1821 på Agusagården i Andrarum. Hon talte om vargar. De rev kreaturen. 1842 blev hon gift i Degeberga. Där rev de en kviga, så de torades inte ha dem ute om nätterna.

Före skiftet hade de herde för hela byn. Han skulle se till, att korna kom hem till mjölkning. Han hade föda på ett ställe en vecka i taget. Kläder fick han väl också. På den tiden jag hade herde, fick han skjorta och en verkensklädning. Det var halvyll, bomull i varpen. Det är inte längre än 22 år sedan. Vi hade gäss och de ginge på trädan. Fåren ville gärna hoppa över stengärdet. De hade herdar efter skiftet också. Det var 10-12 års pågar, som vaktade får och gäss på trädan.

Här har vi inte haft ringstavar, men jag har tjänt i Gerds hd och där hade jag "ringstage". Det var en runder stage. Så var där en järnmärkla i . Den satt så långt ifrån stagen, så att de kunde trä järnringar på den. Ville inte kreaturen gå där de

skulle, kastade de stagen på dem. Kreaturen blev så vana vid det.

Efter skiftet skulle det stängas. Det var laga skifte. Lantmätarensatte ner stenar. Två grannar skulle lägga hälften var av stängslet. Det vidhålles ännu.

Förut låg gårdarna och smååkrar på inmarken och fäladerna på utmarken.

Efter skiftet kunde ägaren upplåta ett stycke av sin utmark till en, som då blev torpare och fick dagsverksskyldighet. Om de hade mynt, kunde de betala städja. Somliga betalade det på livstid, somliga på 49 år eller 50 år. Då slapp de dagsverksskyldigheten för den tiden.

Prästerne kunde ta städja och arrende på prästgårdarna.

ACC. N:R M. 11316 :4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Rusthåll.

Sedan jag kom hit, har de inte haft ålder man. Men vi hade sammanträden för rusthåll. Denna byn är kronoskatterusthåll. Vi skulle hålla en häst och karl. Då hade vi rusthållsräkning. det var en gång om året. Vi ginge till förmannen. Det var litet brännvin och kaffe, men mat hade vi inte. Förmannen valdes bland bönderna. Han skulle föra räkenskaper, lägga ut, om dragonen skulle ha nya stövlar eller något annat litet. Men skulle det köpas häst, måste det vara sammanträde. dragonen skulle ha lön i pengar, 100 b:o om året, 150 kronor, och så skulle han ha kläder, som han skulle ha i kronans tjänst, kappa, ridbyxor, tröja och varjehanda, som hörde till livmunderingen. Till hästmunderigen hörde sadel, betsel av olika slag, stigbyglar, sporrar och allt slags remtyg, tornister med havre i, skor till hästen. Det var vi, som skulle hålla. Det var dyrt att föda dragonen. Han hade ett torp, så han kunde ha en ko. Han gick borta på arbete. När han var i kronans tjänst, skulle de föda honom.

När jag var barn, fick dragonen julamat. På den tiden hade han mindre pengar. Det var omkring 1850-talet, 1870-talet och så.

I Slätteberga i Degeberga kom han varenda jul. Han skulle ha ett par kakor bröd, ett stycke fläsk, ett rökt fåralår på varje ställe. Av bondkvinnorna ville ingen vara den sämsta. Så de tog alltid reda på, vad han fått på de andra ställena. Han blev trakterad också. Självt hade han alltid brännvin med och bjöd på

Det skulle vara fyra fjärdingar, en helgård, till atthålla ett rusthåll. I den byn hade vi en fjärding i Starrarp. I stället hörde en fjärding av Viggardum till Hemmeneköp. Vi hörde till Sallerups skvadron. När de ej höll häst, kallades det rothåll och rotakarl. Det var ej så tungt. Det är ungefärligen 50 år, sedan rusthållet upphörde.

Den, som var rusthållsförman, var ålderman. Han var sammankallande. Byahorn och byakista har vi aldrig haft.

Alla vägunderhåll gick efter hemmantal. Det var det samma med prästlönen.

Vi hade fyra i stället för skattekrönor. Socknen, taxeringen lade på, efter som de trodde. Nu har vi så och så mycket på fyra, sade man. Den står så bra, han får ett par fyrkar till, kunde de säga.

ACC. N:R M. 11316 : 6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sju härader skulle underhålla Långebro vid Kristianstad. Vi skulle betala för hela vallen. Det var sumpig mark från Helgeå, och där var gjort en lång vall. Sexmän kom och tog upp Långebrospengar. Det var Albo, Färs, Villands, Göinge, Ö. och V. Ingelstad, som betalade bropengar.

Man fick betala tull för att komma in i Kristianstad. Där var bom och vaktmästare. Man betalade 5 öre för ett par hästar, tre öre för en häst. Det var en riksdagsman i Skänrhus, som ställde om, att tullen kom bort.

Här var gott om led, grindar. Pojkar kunde ofta få sig en sexstyver genom att öppna led. Den tog man nock vara på.

ACC. N:R M. 11316 :7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jordbruksredskap.

Vi hade ingen plog i min barndom. Vi hade årder att ärja med. Sedan säden var inne om höstarna, ristade vi upp jorden. Det kallades att skrej.

Så harvade vi med träharvar. Det var stora, vidlyftiga harvar. Det var tolv båler i dem, fyra hål till pinnar i varje bål. Hästarna hade "horsok". Det var fäst i harven med en krok, drav. När man kom till kanten av åkern, vände man inte harven utan tog av draven och gick runt med hästarna och fäste draven vid andra sidan.

Jag var tolv år, när far skaffade träplog. Det var i Degeberga. När vi fick järnplog, var jag sjutton år. De gamle kunde inte plöja.

På vårarna ärjades jorden igen, innan de sådde.

Om vi hade bruk i sex fäll(fält), hade vi t#räda i ett. om året.

Där det var sidlänt, fuktigt, dikade de. De lade stora stenar på kant under och mindre över. Sedan lade de jord ovanpå. Det var täckdiken.

Vi hade grepar av trä. De hade tre horn. Bönderna fick göra dem själva. De var "slövhänta" (slöjd-). Och skovlar av trä var det. De skulle vara av boke. Det skulle vara ett helt blad. Vi skodde tröskovlarna med bleck.

Tjugor gjorde smeden.

De tröskade med plejel. Jag tjänste i Hörröd 1883. Då tröskade vi med plejel och det hade vi länge efteråt. Så länge vi hade plejlar, kastade vi säden med kasteskovel. Vi maktade inte köpa harpa. Så var där kanske någon, som hade pengar att köpa vandringsverk. Här var någon, som körde omkring med vandringsverk i början. Rågen tröskade de länge med plejlar, för de skulle ha halmen till tak.

Lövängar.

På lövängarna höstade de hö och löv. Kreaturen fick inte gå där förrän det blev höstat. De fick gå på avrad. Det var återväxten.

Korna mjölkade bättre, då de gick på avrad. När det var höstat, tog de löv på buskarna, isynnerhet av ask. Det hade de till fåren om vintrarna.

Sedan blev det ju mera uppodlat, och då fick djuren gå på det betet, kultiverat bete.

Det var sent att hösta på lövängen. Det var svårt att få höet torrt där.

Jag har varit med om att gräva upp potatis. De^u var rädda, för att potatisen skulle förstöras, om de använde årder.

ACC. N:R M. 11316 9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Binäringar.

Somliga har gjort korgar och träskor, somliga har varit skräddare och skomakare.

Till enekorgar skuro de vidjor i marken. De gjorde runda korgar. Botten gjordes först. Bönderna köpte korgar. De som hade många korgar, lejde skjuts till marknaderna på slätten, Tomelilla marknad och andra. De for ända till Ystad. Ju längre de for, desto mer kunde de få för korgarna.

Så var här träskomakare. Det var lantbrukare, som gjorde träskor. De gjordes av ale. Alträ blir lätt, när det blir torrt. Om de hade flera träskor, kunde de fara åstad och sälja på marknader och torgdagar.

Korgar gör de än, men inte så mycket, sedan det har kommit stålkorgar.

Hus och bostadsförhållanden.

De hade golv av tilltrampad lera eller brädgolv. De hade fint ene på golven. Det luktade så friskt, när det var nytt. Men så gick de in med träskor och spottade på golvet.

De hade en riskvast, lime, av björkris. De fejade ej ¹golv var dag, men till lördagarna skulle det fejas. Där som det var någon ordning, fejade de gården också, där kraturen gick.

I Göinge hade de spåntak i min barndom. Här började de väl med spån, när jag var 25 år.

Hörröds kyrka byggdes 1857. Den täcktes med stäver av eke, som doppades i tjära.

Spån hade de här till för en tjugu år sedan. Om de hade ont om halm, täckte de med spån. Här finns en, som lägger halmtak fortfarande. Nu är det en del halmtak, en del spån, papp, tegel och eternit.

Förr byggdes av stolpar och båler. Det såg jag inte på många boningshus. Jag har varit med om att bygga bålaväggar. Det var grovskurna plankor, helst av ek, som lades emellan stolparna.

Klineväggar har jag sett men aldrig varit med om att göra. De satte lösholt emellan st stolparna. I dem borrades det hål och sattes stakar, som gick upp till lejden. Emellan dem flätades det ene. Så tog de lera i marken. De slog på med nävarna. Det var både män

ACC. N:R M. 11316 :// .

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och kvinnor. Det kallades klinegille. Sedan slätades väggarna till och kalkades utanpå. De hjälptes åt inom byn. Så fick de mat.

HC 7.

Sedan började de bygga av råsten. De strök råsten av lera och klädde väggarna med bräder. Här var inte så gott om trävaror. Det kostade pengar att köpa tegel och då måste de ha kalk till teglet också. De var rädda för att köpa. Den hade inte så mycket att köpa för. Den, som tog emot en gård, hade ju ofta syskon att lösa ut.

ACC. N:R M. 11316 :12

Belysning.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Handlandena hade tände, men det hade de inte, när jag var barn. Då hade vi spån. Det täljde vi av björke. Det skulle vara ett stycke, långt som en arm, rakt och knaggfritt. De satte de i luahålet, så att det blev varmt och bakat. Då gick det lätt att tälja. Man täljde på en bänk ute i någon bod med en täljekniv, så att det blev långa spån. Dem torkade man sedan över en kakelugn. Så hade man en stång med en klyka, som man ställde mitt på golvet. Man lade spånet i klykan och tände. Under stället hade man en spann med vatten, om det skulle falla ner något. Stången kallades kirradon. Om dagarna sattes den i förstugan.

Senare hade man ett slag en bräda, som var fäst under en takbjälke, lampedalla. På den stod en öppen lampa med en liten spets på. Så slog man i tran. Det var en veke i en säv, som man tog i marken. Veken gick ut i tuten. Man tände på mörkljuslåga. Det tog inte eld i tranen, utan det var veken, som brann.

Fotogen blev det strax på 1870-talet. Många vågade inte köpa i början. De trodde det var så eldfarligt. Då måste man ha slutna lampor.

Det är kanske 10 år, sedan det blev elektriskt.

Handel.

Handlarna köpte upp ägg. De sålde dem gärna till Sockholm. På somrarna gick de med båt över Åhus. Om vintrarna packades de ner i halm, för att de ej skulle frysa. Så körde de till Lövestad eller den station de hade närmst till. Det var billigare frakt med båtarna.

Så handlade de med fläsk. De köpte hela sidor av bönder och skickade till Stockholm. De saltade det först. Det kallades saltgrönt. Det skickades med båt eller tåg.

De gamla handlandena i Hörröd hade litet i en kista. Senare hade de handelsbod och disk.

Den första handlaren här ^{i Önneköp.} hette Nils Månsson. Han skulle ha varit 106 år, om han levat nu. Det är nog 70, 80 år sedan han började med affär. Då skulle handlandena till städerna efter sina varor. De for till Kristianstad och Ystad. En for ända till Malmö.

De hade litet kaffe, socker, dukar, spik. Färghandel hade de. De färgade garn och tyger förr. Där fanns bressel (bresilja), smack, angelinrött, kromsyra, det var gult. De hade tuggetobak och snus, Ärligt och gott var tobak, som de rökte i lånepipor då. De sålde vetemjöl, makaroner, sirup, risengryn, toppsocker och socker i tunna, hårda kakor, kaksocker. De hade sill från Bergen och olika märken, amerikanskt flott i stora blåmålade tunnor. Lutfisk. En del ~~kuxade~~ blötade lutfisk till påsk också.

ACC. N:R M. 11316 :14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På söndagarna hade de inte öppet, men så fort de kom upp på vardagarna och så länge där var någon kund.

Bönderna lämnade jinnelump och fick varor tillbaka för det lilla de fick för lumpen. Hellingnelump var dyr. Den gick till Klippans pappersbruk. Yllefump var billig.

Bönderna tog vara på ben. Handlarna sålde det till benuppköpare i Kristianstad.

Vid jul fick kunderna gärna en slmanacka.

Barn, som kom in i affären, fick gärna ett per tre karameller eller en kaka. Då hade handlarna kakor, skorpor, pommeransskorpor.

Handlanden köpte upp linfrö. Det skickades dit, där de gjorde linolja. Det var så där 1880-82.

Jag var ensam dräng hos Nils Månsson. Vi hade hästar och körde till Kristianstad och Åhus.

Han handlade med vin, malagavin. Det var bara kyrkvär darna, som köpte till nattvardsvin. Så hade han krusbärsvin och körsbärsvin.

Det var svårt för handlanden, när det blev över gång till meter och liter.

ACC. N:R M. 11316 :15.

Bönderna
De körde till Kristianstad och sålde fläsk. De rökte hela sidor och sålde till borgarna på torget. Rökad fläsk var dyrare än färskt, Man kunde få 10 riksdaler pundet. Det var bra. Det har jag fått.

I rökad fläsk lägger gärna små vita flugor sina ägg, Springare. Men fläsket är inte dåligt för det. I fäll det blev pådingar, larver av köttflugor, var det värre. Då var fläsket surt.

När man körde till sta'n, lade man köttssidan neråt och höljde om fläsket. Då man körde, skumpade det. Var det då springare i fläsket, for de ut. Så stannade man och riste ur höljet, för då var springarna komna ur i det. När man kom till sta'n, frågade de: "Det är väl inte springare i fläsket?" "Nej då!" Så tog man en kniv och stack in till lårbenet, Där brukade springarna sitta, och luktade och smakade på kniven.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Utvandring till Amerika m.m.

På 1880-talet och 90-talet vandrade de ut till Amerika. Isynnerhet på 80-talet. Det var då det började. Det var mest ungt folk, som gav sig iväg. Många är komna tillbaka igen. De hade förtjänat litet. En del blev tämligen rika. Somliga reste tåg till Malmö, somliga till Göteborg. Det berodde på, hur båten gick. De reste med segelfartyg. Vita stjärnlinjen var en, som gick från Göteborg.

Här var ju inte så bra inkomst. De fick 50, 75 öre, 1 krona för en hösta dag. Där fick de 1 dollar, 3,80 kronor då. Och där fick de jorden till givens. Här kunde de inte skaffa jordbruk. Men var säker på, att de fingo lida. Många skickade pengar till hit tillbanken för att komma tillbaka sedan. Sedan blev det bättre tider här. Dagspenden gick upp till 2 Och 3 kronor.

Någon enda kunde flytta till Malmö.

De som ville lära sig riktigt, skulle gå sig till Danmark, Köpenhamn, t.ex. skräddare och skomakare. Grovarbetare reste gärna till Danmark en säsong. Där fick de bättre betalt.

Det är mera nu, som de flyttar till samhällen och industrier. Här är bara barn och gamla.